

ИКОНОМИКАТА КАТО СПОРТ – МЕТАФОРИ В НЕМСКИ ПУБЛИЦИСТИЧНИ ТЕКСТОВЕ

Иванка Танева

Пловдивски университет „Паусий Хилендарски“

THE ECONOMY AS A SPORT – METAPHORS IN GERMAN PUBLICISTIC TEXTS

Ivanka Taneva

Paisii Hilendarski University of Plovdiv

Sport as a metaphor for economy plays an important role in economic articles. The paper analyses metaphors of sport, used by the German media in order to conceptualize the course and the results of economic processes. The author presents the characteristics of the sport metaphors, identifies which sport they originate from and analyzes their implications.

Key words: sport, conceptual metaphor, metaphoric model, frame, slot

Постановка на проблема, предмет и цел на изследване

Спортът като присъщо на съвременната култура явление играе важна роля в социално-икономическия и политическия живот на обществото. Лингвистичните изследвания през последните десетилетия отбелязват интензивна употреба на спортна терминология като източник на метафори в специализирани или предназначени за широк кръг читатели текстове.

Предмет на настоящото изследване са особеностите на метафоричния модел *Икономиката е спорт* в немския икономически дискурс.

Целта е да се определят и анализират използваните в икономически текстове спортни метафори, както и да се разкрият основанията, върху които се базира връзката между спорта и икономиката.

Като материал за изследване служат икономически текстове, публикувани във водещите икономически издания в Германия *WirtschaftsWoche* и *Handelsblatt*. Въпреки че целевата група са специ-

алисти икономисти, текстовете са предназначени и „Für alle, die handeln“¹, и се характеризират с актуалност и информативност.

Теоретични основи

В лингвистиката метафората се анализира като универсален езиков феномен в различни аспекти².

Методологията на настоящото изследване се основава на когнитивната теория на метафоричното моделиране³.

Метафората се разглежда като когнитивен процес, като средство за познание, структуриране и обяснение на света⁴.

Според Дж. Лейкоф и М. Джонсън (Лейкоф, Джонсън 1998: 11) метафорите са навсякъде и не са продукт на креативен процес, а имат схематичен характер. Мисълта, ежедневието, светът се систематизират чрез пренос на една по принцип проста конкретна позната изходна схема върху по-малко позната абстрактна и сложна целева схема. В този смисъл горепосочените автори говорят за метафоричен концепт⁵.

На базата на опита и познанието в определена конкретна област X може да се разбере друга абстрактна област Y.

Тази посока на метафоричната проекция не е произволна и е необратима.

Според Балдауф (Балдауф 1996: 92) използваният като изходна сфера опит преминава в метафоричния процес като идеализиран, прототипен вариант. Дж. Лейкоф и М. Джонсън (Лейкоф, Джонсън 2003: 9 – 13) също подчертават, че метафоричният пренос не е цялостен, а частичен, затова и метафоричният концепт се възползва от структурата на изходната област, но не е идентичен с нея. Централна роля в метафоричната концептуализация играят когнитивните механизми на осветяване и скриване⁶, при които определени качества или аспекти

¹ В този слоган на Handelsblatt има игра на думи: 1. За всички, които действат; 2. За всички, които се занимават с търговия.

² Ньот (Ньот 2000: 344): Теориите за метафорите се подразделят на субституционна теория, сравнителна теория, теория на взаимодействието, когнитивна теория.

³ Лейкоф, Джонсън (1998), Вайнрих (1972: 268 – 283).

⁴ Обзор и анализ на определени аспекти в изследванията на съвременната когнитивна лингвистика са представени от Чакърова (2016).

⁵ Според приетата типология на концептуалната метафора се различават структурни метафори, при които един концепт е структуриран чрез друг концепт, ориентационни метафори, свързани с пространствената ориентация, и онтологични метафори, базиращи се на опита с физическите обекти.

⁶ *highlighting* и *hiding* (Лейкоф, Джонсън 2008: 18 – 21).

целенасочено се подчертават, а други се засенчват, което позволява да се конструират селективно модели на възприятие.

Концепцията за фреймовете на Мински (1974) е подходящ подход към разкриване на важни аспекти в разбирането на метафората. Фреймовете са цялостни структури⁷ на знанието, които могат да бъдат избирателно извиквани от паметта. Те представляват мрежа от възли и връзки с йерархична структура, състояща се от твърдо ядро (горни нива) и долни нива (слотове или терминали), които според съответната ситуация се изпълват с конкретна актуална информация. Този начин на организация позволява преплитане на различни йерархични мрежи. Фреймовете имат прототипен характер⁸. Можем да приемем, че това са ментални структури на знанието за стереотипни ситуации, свързани с езиково изражение. Фреймът обхваща и структурира елементи на базата на идентичност, сходство, родово-видови отношения, партитивни отношения, които намират отражение в структурата на лексикално-семантичното поле. С други думи, чрез фрейма се свързват единиците на менталния и вербализирания лексикон. Слотите във фрейма представят определен аспект от неговата конкретизация.

Относно опитите за класификация на функциите на метафората в лингвистиката може да се твърди, че те са все още условни, схематични и отчасти неясно диференцирани⁹. Все пак съществува консенсус относно основната функция на метафората да увеличи възможностите за реорганизация на концептуалните модели чрез насочване на концепта към нова категория.

Лингвистичните изследвания на същността и използването конкретно на спортната метафора се групират на такива, които анализират спортната метафора в неспортен контекст, и такива, които изследват метафорите в спортен контекст. Общото при двете групи е, че проучват връзката на понятийната сфера *Спорт* с други понятийни области.

⁷ Наред с термина *фрейм* в когнитивната лингвистика съществува поредица от термини за означаване на когнитивни структури (вж. Чакърова 2016: 93).

⁸ Филмор (1977) също въвежда в своята теория понятията *фрейм* и *прототип*. Неговата лингвистична концепция, тръгнала от идеите на теоретичния синтаксис, разглежда фреймовете във връзка с езиковите единици, структури и аспекти.

⁹ Харченко (1992) различава номинативна, информативна, мнемоническа, текстообразуваща, жанрообразуваща, обяснителна, емоционално-оценъчна, конспирираща, игрова, ритуална. Чудинов (2001) посочва когнитивна, номинативна, комуникативна, прагматична, изобразителна, инструментална, хипотетична, моделираща, евфемистична и популяризаторска функция.

В настоящия анализ под спортна метафора се разбира употребата на термин от понятийната сфера *Спорт* в понятийната сфера *Икономика* като средство за концептуализация, категоризация и оценка на икономическата реалност.

Изходната понятийна област *Спорт* може да се опише като прост модел. Това е дейност, при която двама или повече участници се изправят един срещу друг, опитват се да разгадаят взаимно стратегията си, изграждат своя и при съблюдаване на определени правила се стремят да спечелят, респ. да победят съперника. Основанията за използване на спортната метафора като средство за концептуализация на икономически процеси и субекти са общите характеристики на двете понятийни области, като противоборство, конкуренция, състезателен хъс, стремеж към победа. По този начин спортната метафора представя сложното икономическо понятие като сравнително просто и разбираемо, абстрактното – като конкретно, и новото – като добре познато.

Анализ на емпиричния материал

На базата на когнитивнолингвистичното разбиране на метафората ще представим използваните метафорични концепти в специализирания публицистичен дискурс върху икономически теми¹⁰.

Използваните метафорични модели¹¹ са анализирани по отношение на изходната понятийна сфера (*Спорт*)¹² и новата целева понятийна сфера¹³ (*Икономика*), фрейма¹⁴ с неговите слотове и техните елементи – концептите.

Спортната метафора се отличава с голяма честотност на употреба в икономически текстове, представящи състезателния характер на

¹⁰ Икономиката е предмет на различни нива на дискурс: на ниво икономическа дейност – като специализиран дискурс между експерти, на ниво наука – под формата на научен дискурс, на ниво средства за масова информация – под формата на публицистичен дискурс.

¹¹ Когнитивен модел, включващ изходната понятийна област (източник) и новата понятийна област (денотативна зона), чрез който се реализира категоризация в езика. Метафоричните модели според Дж. Лейкоф и М. Джонсън (Лейкоф, Джонсън 1998) обхващат област на източника, целевата област и основание за метафорично преосмисляне, като в процеса на метафоричен пренос структури от областта на източника се проектират в структури от областта на целта въз основа на сходство между тях.

¹² Семантичната сфера на лексемата в първоначалното значение.

¹³ Семантичната сфера на лексемата в преносното значение.

¹⁴ Структурира концептуалната сфера, т.е. съответната понятийна област.

конкуриращите се икономически субекти, ожесточеното съперничество, борбата за завладяване на пазари. Затова в тези текстове се открояват метафори от основната в икономическата публицистика фреймова структура *спорт – състезание*. Икономическата конкуренция в голяма степен съответства на ситуациите в спортните състезания, което позволява спортната метафора да бъде вплетена в икономическия дискурс и да се превърне в неин незаменим елемент чрез метафората *Икономиката е Wettkampf (надпревара)*:

Unter den Autoherstellern ist ein Wettkampf um den Bezug der Zellen als Herzstücke der Batterien entbrannt.

Метафоричният израз, зает от лекоатлетически и конни състезания, *Kopf-an-Kopf-Rennen (почти едновременно)* концептуализира икономическа ситуация, при която конкуриращите се икономически субекти са в равностойно положение и имат равни шансове за победа.

Das darauf folgende Kopf-an-Kopf-Rennen seit 2013 entschied die Bundesrepublik 2019 erstmals für sich.

Чрез метафорите от понятийната област *място на провеждане на състезанието* полето на стопанска дейност се концептуализира като *Spielfeld (игрище)*, на което икономическите субекти развиват своята дейност, конкурират се, печелят или губят:

Auf dem internationalen Spielfeld könnte eine neue Großbank dagegen Boden gut machen, wenngleich vor allem die ertragsstarken US-Institute in einer anderen Liga spielen.

То се представя и като *Ring (боксов ринг)*, на който икономическите съперници си разменят удари:

Sowohl Peking als auch Washington haben erkannt, dass es nicht ohne Folgen bleibt, wenn die zwei größten Elefanten der Weltwirtschaft in den Ring steigen.

А може да бъде и *Matte (менюх)* за борба, за схватки в двубоя между съперниците:

Doch würde Stadler plötzlich wieder auf der Matte stehen, müsste der Aufsichtsrat wohl erneut tagen.

Резултатите от икономическата дейност никога не са резултат на едно лице. За успехите на един или друг икономически субект работи екип от помощници. В слота *участници в състезанието* икономическата надпревара се отъждествява с отборно състезание, в което мениджмънтът и останалите служители са концептуализирани чрез образа на *Mannschaft (отбор)*. Тя е положително конотирана, внушавайки сплотеност за постигане на планираните икономически резултати:

UBS will Investmentbanking-Mannschaft in China aufstocken.

В слота *спортно оборудване* затрудненията и препятствията, които трябва да се преодоляват в икономическия живот, се концептуализират като *Hürde* (*хърдели*).

Mit dem grünen Licht der Anteilseigner nehmen die Franzosen eine wichtige Hürde beim Kauf des US-Juweliers.

Дейности, събития или явления, улесняващи постигането на по-добра позиция и издигане в йерархията, се обличат с образа на *Sprungbrett* (*трамплин*).

Eher Sprungbrett als Sackgasse – IW-Forscher warnen vor Einschränkung befristeter Jobs.

В подфрейма *Участници в състезанието и класиране* се използва добрата структурираност на спортните резултати за концептуализиране на степента на успех на стопанската дейност на икономическия субект.

Икономическите конкуренти са представени като най-вероятните победители, ползващи се с поддръжка от зрителите, чрез концепта *Favorit* (*фаворит*):

Drei Bieter sind angeblich Favorit für den Condor-Verkauf

Но те могат да се концептуализират като състезатели с най-малко шансове, най-слаби състезатели – *Außenseiter* (*аутсайдеру*). Понякога изненадващо именно аутсайдерът става победител:

Deutschland abgeschlagen auf einem der hinteren Plätze und scheinbare Außenseiter als strahlende Sieger.

Икономически субекти с най-слаби резултати обикновено са *Verlierer* (*зубеци, победени*):

Am deutschen Aktienmarkt haben die Zehnerjahre klare Verlierer hervorgebracht.

Обратно, конкурентоспособните са концептуализирани като *Marktführer* или *Spitzenreiter* (*водачи в надпреварата*).

Der Wolfsburger Autobauer will in den kommenden fünf Jahren 33 Milliarden Euro in die E-Mobilität investieren – und Tesla als Marktführer überholen.

Spitzenreiter auf der Liste ist Hamburg mit zehn Restaurants.

Участниците във всяко състезание се класират според своите постижения, а наложилият се над конкурентите икономически субект метафорично е назоваван победител *Sieger*, *Gewinner* (*победител*).

Im Durchschnitt ein gutes Fondsangebot und möglichst viele überdurchschnittliche Spitzenprodukte für Anleger aller Risikoklassen – das zeichnet die Sieger in diesem Härtetest aus.

Und auch der Megatrend Digitalisierung hat einige Gewinner hervorgebracht.

Естествено, на стълбичката на победителите са неговите подгласници на *zweiten Rang, dritten Platz* (второ и трето място).

Auf dem zweiten Rang landete der Verkauf des Bauchemiegeschäfts von BASF an Lone Star für 3,2 Milliarden.

Концептът *Rekord* (рекорд) позволява да се изтъкне върховото постижение и превъзходството над конкуренцията в икономическия живот.

Tesla überrascht mit Profit und einem neuen Rekord bei den Barreserven.

А постигнатият успех и преимущество над конкуренцията се концептуализира чрез печеленето на точки: *punkten* (печеля точки).

Internethändler hätten in diesem Jahr zudem mit Gratis-Lieferungen und vorgezogenen Werbeaktionen gepunktet.

Както в спорта, така и в икономическата дейност има *Sieg* (победа) и *Niederlage* (поражение).

Sieg vor dem EuGH: Airbnb braucht keine Maklerlizenz

Zuletzt musste die EU nach einer Niederlage wegen rechtswidriger Subventionen für den Flugzeugbauer Airbus milliardenschwere US-Zölle hinnehmen.

Често победата не е окончателна, а е постигната в определен етап на надпреварата:

Es ist ein Etappensieg für den Tesla-Gründer.

Спортните състезания, както и икономическата надпревара, могат да завършат с равенство, което се концептуализира чрез метафората *Remis* (реми).

Für den äußert unwahrscheinlichen Fall, dass es ein Remis gibt, soll zuletzt das Los entscheiden.

В икономическата надпревара някои икономически субекти не успяват да се класират за следващия кръг, както е и в спорта, което е предадено чрез образа *Ausscheiden* (отпадане):

Dies könnte zu einem Ausscheiden von guten Standorten in der ersten Runde führen.

Подфреймът *Regeln* на състезанието обхваща слотовете *Regeln* на играта, нарушение на правилата и наказания. Икономическият живот, както и спортното състезание, е ограничен във времето и пространството. Икономическите процеси са регламентирани и подчинени на правила, определени в законодателството, залегнали са в договори и спогодби и включват санкции за нарушения и некоректно

поведение. Затова в слота *регламент на състезанието* концептът *правила на играта* се откроява.

Diese Sorge sei bei einer gesetzlichen Mindestgebühr und somit gleichen Spielregeln für alle jedoch deutlich geringer.

В слота *нарушаване на правилата на играта* неприемливите преднамерени нарушения, нечестната и груба игра в икономическия живот метафорично са представени като *unter die Gürtellinie* (*удар под кръста*), което изразява силна оценъчност.

Es ist ein Krieg ohne Waffen, bis tief unter die Gürtellinie.

Въпреки че неволното нарушаване на състезателните правила, като *Fehlstart* (*фалстарт*), подлежи на дисквалификация, в икономически контекст аспектът на санкциониране е заличен.

Die Sorgen um die deutsche Wirtschaft werden nach einem Fehlstart ins Jahr 2019 größer.

Употребата на допинг като средство за изкуствено стимулиране на физическата дееспособност на спортиста и манипулиране на постиженията е недопустима от морално-етична гледна точка и подлежи на финансови и законови санкции. В икономическия дискурс образът на *допинга* има положителна конотация, като се изключва аспектът на престъпване на морално-етични и правни норми.

Kinder sind das beste Karriere-Doping.

В слота *наказания* приетата в спорта система от наказания за некоректно поведение по време на състезанието се концептуализира като *Gelbe Karte* (*жълт картон*), т.е. предупреждение за нарушение и временно отстраняване:

Wenn auch ohne rechtliche Folgen, war es mehr als nur eine Gelbe Karte, nachdem Bayers Börsenwert angesichts der hohen drohenden Rechtslasten zwischenzeitlich sogar unter den Monsanto-Kaufpreis gefallen war.

Наказанието може да бъде и отстраняване от играта с *Rote Karte* (*червен картон*):

Fortum muss vor Uniper-HV Hedgefonds Rote Karte zeigen

А може да бъде и просто *Disqualifizierung* (*дисквалификация*):

Die Verwendung verbotener Chemikalien zum Beispiel führt automatisch zu einer Disqualifizierung.

Резултатите от изследването на употребата на образи и метафорични изрази от областта на спорта в настоящия корпус показват висока честотност на метафори от фреймово-слотовата структура *видове спорт*.

Най-популярен, достъпен, с най-много любители е футболът. Неговата терминология се ползва и разбира от широк кръг читатели, което води до активно използване на метафорични изрази от тази понятийна сфера.

Метафората *Икономиката е Fußball (футбол)* се базира на сходството между футболната игра и икономиката, където при спазване на определени правила се отиграват различни игрови ситуации. На преден план е взаимодействието при развиване на определена стратегия на играта:

Zuweilen geht es in der Wirtschaft zu wie im Fußball. Wer gestern noch Superstar war, kann morgen der Absteiger sein. Dumm nur, dass es für Deutschland aktuell auf beiden Feldern abwärts geht – auf dem Rasen und in der Wirtschaft.

Икономическите субекти, респ. държавите, са представени чрез концепта *Spieler (играчи)* на игралното поле.

Положително конотираният метафоричен образ *Spieler (игрaч)* имплицитно изтъква поредица от качества, задължителни за успешния икономически субект: *маневрен, целеустремен, силен, енергичен, млад, деятвен, активен:*

Auf dem umkämpften – und traditionell kleingliedrigen – Heimatmarkt stünden ihnen weiterhin die öffentlich-rechtlichen Sparkassen und die genossenschaftlichen Volks- und Raiffeisenbanken als bedeutende Spieler gegenüber.

... muss der Auto-Riese aus Wolfsburg nur ein paar Muskeln spielen lassen, um diese Schwelle zu überspringen.

Лигата обединява във футбола група отбори, които са се квалифицирали за членство в нея. Успешните отбори, класирали се на първо място, имат право да играят в по-горна лига. В икономически контекст чрез метафората *лига* се дефинират качество, стойностни характеристики, конкурентоспособност на група икономически субекти:

Auf dem internationalen Spielfeld könnte eine neue Großbank dagegen Boden gut machen, wenngleich vor allem die ertragsstarken US-Institute in einer anderen Liga spielen.

Между начина на игра, стратегията и тактиката на играчите и действията на икономическите субекти или държави съществува корелация, затова и футболните метафорични образи като *Elfmeter (дузна)*, *Eigentor (автогол)* са подходящи за описание на успешни или неуспешни икономически дейности, респ. последствия от грешни ходове:

Das wäre insbesondere für das Land Kärnten, aber auch für einen Insolvenzverwalter und für andere Gläubiger ein aufgelegter Elfmeter.

Die Zahlen könnten sogar noch besser sein, hätte die Politik mit der Rente mit 63 nicht ein „fatales Eigentor“ geschossen.

Метафората *Икономиката като бягане* се базира на преодоляването на определена дистанция за най-кратко време на пистата. В зависимост от дължината или характера на отсечката, респ. скоростта на нейното изминаване, това може да бъде *маратон, спринт, бягане на дълги разстояния, бягане с препятствия*.

Началото на нов вид икономическа дейност или продукция се концептуализира чрез метафоричния образ *старт*.

Auch Newcomer wie Rivian oder Lucid Motors planen den Start ihrer Modelle.

Икономическият процес е маратон, а отсечката за бягане е дълга и трудна. Участниците могат преждевременно да напуснат трасето, да не разпределят правилно силите си или все пак с последни усилия да стигнат до финала.

Затова в икономическите текстове се използват спортните концепции *Marathon-Lauf* (*маратон*), *Marathonläufer* (*маратонец*), *Ziel* (*финал*), *Strecke* (*отсечка*) за описание на продължителни и сложни икономически дейности:

Doch der schillernde Unternehmer steckt weiterhin in einem Marathon-Lauf.

Continental-Chef Elmar Degenhart ist ein Marathonläufer. Und als solcher ist es immer wichtig zu wissen, wie viele Kilometer man noch bis zum Ziel schaffen muss – damit man seine Kräfte entsprechend einteilen kann. Natürlich darf man auf der Strecke auch nicht zu viel Gewicht etwa in Form von Wasser mitnehmen – denn wenn man dann auf halber Strecke merkt, dass man sich zu viel vorgenommen hat, muss man Ballast abwerfen...

Бягането с препятствия *Hürdenlauf* (*хърдели*) е лекоатлетическа дисциплина, при която освен скорост е необходимо и умение за преодоляване на препятствия. Това позволява сложни икономически процеси да бъдат концептуализирани като бягане с препятствия:

Bargeld-Abschaffung: Hürdenlauf mit Fallgruben

Както спортистите се надбягват на пистата, така и фирмите се надпреварват и конкурират в сферата на своята икономическа дейност, за което се използва метафората *überholen* (*изпреварвам*).

Volvo will beim Klimaschutz VW überholen.

Стремителната скорост и съперничество в определена икономическа област или за определена позиция е концептуализирана чрез спортната метафора *Rennen* (*бягане, гонка*):

Im Rennen um den Markt für E-Autos spielt China eine wichtige Rolle.

Партньорството за постигане на обща цел е *Staffellauf* (щафетно бягане). При предаване на щафетата приемащият бяга паралелно, докато синхронизира скоростта си с тази на партньора и поема щафетата. В икономически контекст това означава, че всеки икономически субект, всяко звено е навреме подготвено за предаване и приемане на съответната дейност. От бягането на всички участващи в щафетата зависи успешният финал на определен проект или сделка.

Wir machen die Fehler gemeinsam und korrigieren sie dann auch. Beim Staffellauf zählt, dass alle ankommen.

Скокът предполага съсредоточаване на сила, умение и концентрация с цел успешно приземяване и високо постижение. В икономически контекст чрез метафоричния образ *Sprung* (скок) се концептуализира този сложен процес:

Mit 3040 Punkten gelang dem marktführenden Composite-Index der Börse Shanghai zuletzt dann der Sprung über die wichtige 3000er-Marke.

В подфрейма *бойни спортове* концептът за противоборство, конкуренция се реализира метафорично чрез термини от едни от най-древните бойни спортове – борбата и бокса.

Чрез спортния термин *Sparring* (спаринг) в значение на тренировъчен бой с цел овладяване на техниката метафорично се концептуализира противоборството на икономическите субекти като партньори:

Sparring-Partner sind hierbei die Fondsexperten von FERI Rating & Research.

В бокса размяната на удари е свързана с паричане, отбиване на удара на съперника с цел защита, което се използва метафорично за описание на предотвратяване на действията на икономическия конкурент.

Es ist nicht die erste Allianz konventioneller Autohersteller, um den Angriff auf ihr Geschäftsmodell zu parieren.

Боксовият мач винаги завършва с победа на единия от съперниците. Терминът *Knockout* (нокаут) е ситуация, в която противникът не може да се изправи и се счита за победен. Този спортен термин концептуализира поражението на икономическия съперник в конкурентната схватка, така че той да бъде изваден от икономическия процес:

Der Knockout kam mit der Schlussglocke. Wie ein angeschlagener Boxer kassierte Apple in den vergangenen Handelstagen Treffer um Treffer, ehe der rasante Absturz des Techpioniers Freitag seinen vorläufigen Höhepunkt fand.

Теглото в бокса определя категорията на спортиста. С термините за различната категория се концептуализират степента на важност на икономическите субекти и влиянието върху стопанските процеси.

Значимите фирми са *Schwergewicht* (тежка категория):

Dass Technologieaktien – egal, ob es sich dabei um ein Schwergewicht wie Infineon oder eher einen Nischenanbieter handelt – grundsätzlich anfälliger für Schwankungen sind als die Papiere der Vertreter aus traditionellen Industrien, ist allerdings bekannt.

Незначителните субекти метафорично се представят като *Leichtgewicht* (лека категория):

Im Vergleich mit europäischen Konkurrenten wäre das neue Institut allerdings mit einem Börsenwert von rund 24 Milliarden Euro immer noch ein Leichtgewicht.

Шахматът за разлика от изискващите двигателни умения видове спорт е игра, свързана основно със стратегически решения, концентрация и съсредоточеност на мисловната дейност. Метафоричните изрази, базирани на терминологията на шаха, концептуализират икономическата дейност като обмислено действие, при което мениджърът е играчът, който оперира с останалите като с шахматни фигури¹⁵. Метафоричните изрази в този слот вербализират преценка на риска, далновидност, добре обмислени ходове. Конкретният цитат е пример за концептуална интеграция (блендинг)¹⁶. От една страна, икономиката е театър, а икономическият субект е актьор на *сцената (Bühne)*, от друга страна, икономиката е спорт, а икономическият субект е играч на *шахматна дъска (Schachbrett)*.

Aber gute Unternehmenslenker müssen Spieler sein: Ihre berufliche Bühne ist das Schachbrett, Kollegen, Kunden und Partner die Figuren.

Най-незначителната и маловажна фигура в шахмата е пешката, която най-често се жертва в хода на играта. Това позволява да се концептуализират различни стратегически решения, като например жертване на пешка, т.е. на намиращи се в подчинено положение или подаващи се на манипулация обекти, за да не се застрашават други фигури или за да се постигне преимущество в играта:

Wird französischer Wein zum Bauernopfer?

¹⁵ В цитирания пример фигурите са *Kollegen* (колеги), *Kunden* (клиенти) и *Partner* (партньори).

¹⁶ Според теорията на блендинга на Фоконие и Търнър (2002) това е когнитивен процес, при който се извършва концептуална интеграция между две изходни ментални области.

Конкретни политико-икономически ситуации изискват от определени икономически субекти, респ. държави или съюзи, да разиграят определен ход в една или друга посока:

Russland sieht nach den US-Sanktionen gegen die Ostseepipeline Nord Stream 2 und dem Baustopp des Projekts nun die Europäische Union am Zug für einen Ausweg aus der Lage.

Im Gegenzug verpflichtete sich China, mehr Waren und Dienstleistungen aus den USA einzukaufen.

При патовата ситуация (пат) в шахматната партия противникът не може да се възползва от правото си на ход, в икономически контекст това е равносилно на безизходица.

Damit droht Spanien eine komplizierte Patt-Situation.

Ендшпилът е последната част от партия в шахмата, при която на шахматната дъска фигурите са малко и това прави ценна всяка фигура при предприемане на стратегически ходове. Това предполага играчът да разиграе максимално активно и да координира взаимодействието между фигурите. Този шахматен термин позволява да се концептуализират определени етапи от сложни икономически процеси:

Endspiel in der Münchner Osram-Zentrale.

В слота *фехтовка* чрез термина *die Klängen kreuzen* (*кръстосвам шпаги*) се концептуализира ситуация на сблъсък на икономически интереси, остър конфликт между конкуренти. В немския език многозначността на лексемата *Klinge*¹⁷ позволява тя да се използва много сполучливо при игра на думи в заглавията:

Gillette und Wilkinson kreuzen die Klängen.

Спиралата на смъртта (*Todesspirale*) като елемент в слота *фигурно пързаяне* се използва като негативно конотирана метафора за порочен цикъл от причинно-следствени явления – за разлика от фигурното пързаяне, където нейното изпълнение е демонстрация на майсторство.

Die Bank hat sich in den vergangenen zehn Jahren fast ausnahmslos in einer Todesspirale befunden.

Преоценка и негативна конотация получава като метафора спортният термин от алпинизма *Seilschaft* (*група алпинисти, свързани един друг с въже*), която назовава клика от свързани с общи съмнителни икономически интереси субекти:

Doch über Jahre war Müller Teil einer Seilschaft:

¹⁷ 1. Острие; 2. Бръснарско ножче.

Метафоричните изрази от областта на спорта в изследвания материал се използват и в заглавията на статиите. По принцип спортната метафора в заглавието е в тясно взаимодействие с метафорите в самия текст. Журналистите икономисти използват метафората в заглавието като основа за изграждане на композицията на текста, за превръщането му в едно цяло, за определяне на тона на целия текст.

Erfolgreiche Manager sind Spielertypen

Wenn von Spielern die Rede ist, klingt das negativ: nach Zocken oder Manipulation. Aber gute Unternehmenslenker müssen Spieler sein: Ihre berufliche Bühne ist das Schachbrett, Kollegen, Kunden und Partner die Figuren.

Elmar Degenhart: Der Marathon-Mann

Continental-Chef Elmar Degenhart weiß, mit welcher Strategie man sich eine Führungsposition erkämpft.

Continental-Chef Elmar Degenhart ist ein Marathonläufer. Und als solcher ist es immer wichtig zu wissen, wie viele Kilometer man noch bis zum Ziel schaffen muss – damit man seine Kräfte entsprechend einteilen kann.

Заклучение

Резултатите от настоящото изследване свидетелстват за висока честотност на употреба и продуктивност на спортната метафора в икономическия дискурс. По принцип в средствата за масова информация се използват разбираеми, общоизвестни и ярки метафори с цел бързо и стегнато представяне на новата и актуална информация.

Освен че се използва като средство за концептуализация и категоризация, спортната метафора е и инструмент за оценка на икономическите явления и субекти. Чрез предизвиканите асоциации се интерпретират качествата на икономическия субект или на икономическия процес. Особеното при тази оценъчност е нейната двойственост, т.е. както при спорта тя зависи от това привърженик на кой от съперниците е авторът, респ. читателят.

Въз основа на изследвания материал може да се твърди, че определени метафорични модели са особено продуктивни и се използват активно за концептуализиране на икономически явления като спортно състезание, участници, правила, класиране, нарушения, конкуренция, видове спорт.

Относно приноса на спортната метафора към цялостния текст въз основа на анализирания материал прави впечатление, че метафо-

ричният израз в заглавие се използва като важно средство за кохезия в текста, като улеснява целостта на неговата рецепция.

Анализът на използваните спортни метафорични изрази в немската икономическа преса показва предпочитане на спортни метафори, свързани с популярни видове спорт в немскоезичните страни¹⁸. В този смисъл спортната метафора може да се разглежда като културна парадигма на една общност, с която се съобразяват авторите в икономическия дискурс.

ЛИТЕРАТУРА

- Балдауф 1996:** Baldauf, Chr. *Metapher und Kognition. Grundlagen einer neuen Theorie der Alltagsmetapher*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 1996.
- Вайнрих 1972:** Weinrich, H.: *Semantik der Metapher*. // Koch, Walter A. (Hg.): *Studia Semiotica. Strukturelle Textanalyse*, Band 1. Hildesheim, New York: Georg Olms Verlag 1972, S. 268 – 283.
- Фоконие, Търнър 2002:** Fauconnier, G., Turner, M. *The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*. New York: Basic Books, 2002.
- Лейкоф, Джонсън 1998:** Lakoff, G., Johnson, M. *Leben in Metaphern. Konstruktion und Gebrauch von Sprachbildern*. Heidelberg: Carl Auer, 1998.
- Лейкоф, Джонсън 2003:** Lakoff, G., Johnson, M. *Metaphors We Live By*. Chicago: The University of Chicago Press, 2003.
- Ньот 2000:** Nöth, W. *Handbuch der Semiotik*. Stuttgart: J. B. Metzler, 2000.
- Харченко 1992:** Харченко, В. *Функции метафоры*. [Harchenko, V. Funktsii metaforu.] Воронеж: Издательство Воронежского университета, 1992.
- Цим 2008:** Ziem, A. *Frames und Sprachliches Wissen: Kognitive Aspekte der semantischen Kompetenz*. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 2008.
- Чакърова 2016:** Чакърова, Ю. *Ракурси на когнитивната лингвистика*. [Chakarova, Yu. Rakursi na kognitivnata lingvistika.] Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2016.

¹⁸ В анализирания материал не са установени метафорични изрази от спортове като бейзбол, крикет и др., популярни и с дълбоки традиции във Великобритания и англоезичните страни.

Чудинов 2001: Чудинов, А. *Россия в метафорическом зеркале: Когнитивное исследование политической метафоры (1991 – 2000)*. [Chudinov, A. *Rossija v metaforicheskom zerkale: Kognitivnoe issledovanie politicheskoj metaforu (1991 – 2000)*.] Екатеринбург: Уральский государственный педагогический университет, 2001.

ЕКСЦЕРПИРАНИ ИЗТОЧНИЦИ

WirtschaftsWoche – икономически седмичник (електронно издание):
<https://www.wiwo.de> (15.12.2019).

Handelsblatt – икономически седмичник (електронно издание):
<https://www.handelsblatt.com> (15.12.2019).